

FINANȚAREA AGRICULTURII ȘI RISCURILE AFERENTE ACESTEI ACTIVITĂȚI

Vitalii BULGAC

Academia de Studii Economice a Moldovei

For rural financial institutions, the provision of term finance is probably the most complex field of finance, since the general constraints on rural lending related to risks and transaction costs are exacerbated by the increased uncertainties associated with longer time horizons. The absence of term finance limits the ability of entrepreneurial farmers, with growth potential, to undertake investments that enhance the scale or productivity of farming operations or exploit new market opportunities.

Multe investiții în producția agricolă și în activitățile conexe necesită volume mari de capital sau se caracterizează prin perioade lungi de grație. Fondurile investite sunt amortizate numai pe orizonturi de timp mai lungi. Finanțarea acestui tip de investiții poate necesita acces la produse de finanțare pe termen lung, cum ar fi împrumuturile pe termen mediu și lung, leasingul sau emisiunea de acțiuni. Cererea de finanțare potențială pe termen lung include fermieri și întreprinderi mici și mijlocii din mediul rural, care nu au acces la programele de microfinanțare rurală, precum și fermierii care nu au avut acces la finanțare bancară pe termen lung.

Globalizarea aduce provocări enorme, dar și oportunități pentru fermierii mici și mijlocii. Pe de o parte, politicile de ajustare structurală și-au redus cotele urbane și agricultorii pot obține prețuri mai mari și acces mai larg la piețele de export. Pe de altă parte, liberalizarea comerțului a expus fermierii unei concurențe crescândă atât pe piața internă, cât și pe cea externă. Unii fermieri vor răspunde acestor provocări prin diversificarea în activități non-agricole sau prin ieșirea treptată din sectorul agricol. Cu toate acestea, un alt grup de fermieri mici și mijlocii, care sunt orientați antreprenorial și comercial, au intenția și capacitatea de a rămâne în sectorul agricol. Acest grup va trebui să investească frecvent în activele sale productive și să-și sporească productivitatea operațiunilor sale existente.

Multe din investițiile în agricultură (și în utilaje agricole, irigații, instalații de prelucrare după recoltare, achiziționarea de terenuri) necesită cantități mai mari de capital, care vor putea fi recuperate doar peste mai mulți ani. Alte investiții, cum ar fi cele pentru plantarea pomilor, se caracterizează prin perioade lungi de gestație. Astfel de investiții pe termen lung sunt adesea dincolo de capacitatea de autofinanțare a agriculturilor și necesită accesul la finanțarea pe termen lung, care permite distribuirea costurilor investiționale pe perioade de mai mulți ani. Finanțarea pe termen lung cuprinde diverse instrumente financiare, cum ar fi împrumuturile pe termen lung, leasingul și autofinanțarea.

Evident, a oferi sume mai mari de fonduri pentru perioade de timp îndelungate este mai riscant pentru o instituție financiară și necesită abilități specifice pentru a gestiona aceste riscuri, la un cost rezonabil. Astfel, instituțiile financiare sunt deseori reticente în a oferi astfel de finanțare. În trecut, guvernele și donatorii au mers în întâmpinarea agriculturilor pentru a spori oferta de împrumuturi la termen prin intermediul băncilor de dezvoltare agricolă și a proiectelor de credit. Cu toate acestea, după recunoașterea performanțelor scăzute ale creditelor astfel direcționate, atât în ceea ce privește continuitatea, cât și durabilitatea, cele mai multe programe de credit au fost eliminate, iar multe bănci agricole de dezvoltare au fost lichidate. În plus, liberalizarea pieței internaționale a lichidat în mai multe țări aranjamentele creditare dintre ele, ceea ce a constituit pierderea unei surse importante a capitalului de lucru pentru micii fermieri care nu dispuneau de garanții materiale. Spre regret, chiar și întreprinderile non-agricole și cele urbane mici și mijlocii adesea nu au acces la finanțarea investițiilor pe termen lung.

Acest declin în fonduri pentru împrumuturile agricole la termen încă nu a fost compensat prin alte surse de finanțare. Chiar și în țările unde în sectorul financiar au fost implementate reforme pentru dezvoltarea pieței financiare și unde se înregistrează adesea o industrie „de microfinanțare” în plină expansiune, disponibilitatea surselor de finanțare pe termen lung pentru fermierii mici și mijlocii este extrem de limitată sau în general nu există.

În pofida acestei diferențe aparente între cererea și oferta de finanțare pentru investițiile pe termen lung din multe zone rurale, subiectului dat i s-a acordat în ultimul deceniu puțină atenție din partea donatorilor și a industriei de microfinanțare. Cu toate acestea, deficiențele de microfinanțare convenționale pentru finanțarea investițiilor pe termen lung pentru IMM-uri urbane și rurale (inclusiv agricultori) sunt tot mai recunoscute. Există un interes în creștere direcționat spre căutarea unor metode de adaptare a împrumuturilor pe termen mediu, leasingului și instrumentelor de finanțare a capitalului propriu pentru a face față cerințelor de finanțare a microîntreprinderilor. În același timp, la donatori, cercetători și practicieni a apărut un nou interes în ceea ce privește revizuirea finanțării agricole ca o parte importantă a finanțării rurale.

În scopul sporirii accesului fermierilor din Republica Moldova la piața creditului, a fost elaborat un sistem (model) de evaluare a solicitărilor de credit / cuantificare a riscurilor de creditare. Acesta a fost elaborat de către CNFA Moldova (programul implementării USAID în domeniul agriculturii). Sistemul dat este direcționat spre creșterea profitabilității prin intermediul sporirii eficienței, oferind împrumuturi micilor fermieri. Sistemul de evaluare a riscului agricol din Moldova are ca scop asistarea băncilor autohtone, implicate în oferirea creditelor sectorului agricol. Acesta a fost elaborat și implementat anume în domeniul agriculturii, deoarece acest sector este o sursă semnificativă de angajare în câmpul muncii pentru cetățenii Republicii Moldova și reprezintă o parte importantă a economiei naționale, dar și a exporturilor. Un sector agrar sănătos este necesar pentru stabilirea și menținerea unei economii stabile.

Studiile naționale privind băncile din Republica Moldova au demonstrat că majoritatea acestora nu sunt activ implicate în finanțarea sectorului agricol, acest lucru fiind perceput ca o oportunitate ratată, dată fiind suma impunătoare de depozite neinvestite, disponibile pentru finanțarea acestui sector, dacă finanțarea se face cu prudență, în mod consistent și rațional, bazată pe o abordare sistemică a analizei creditului. Utilizând acest sistem, adaptându-l la circumstanțele particulare ale fiecărei bănci, toate băncile din Republica Moldova sunt capabile să-și sporească rentabilitatea generală, fortificând crearea de locuri de muncă la nivel general, stabilizând economia națională și maximizându-și potențialul de profit. Structura creditelor oferite de către băncile comerciale în anul 2008 (Fig.1) arată că doar 13,31% au fost oferite în sectorul agricol, ceea ce este cu 0,66% mai puțin decât în anul precedent.

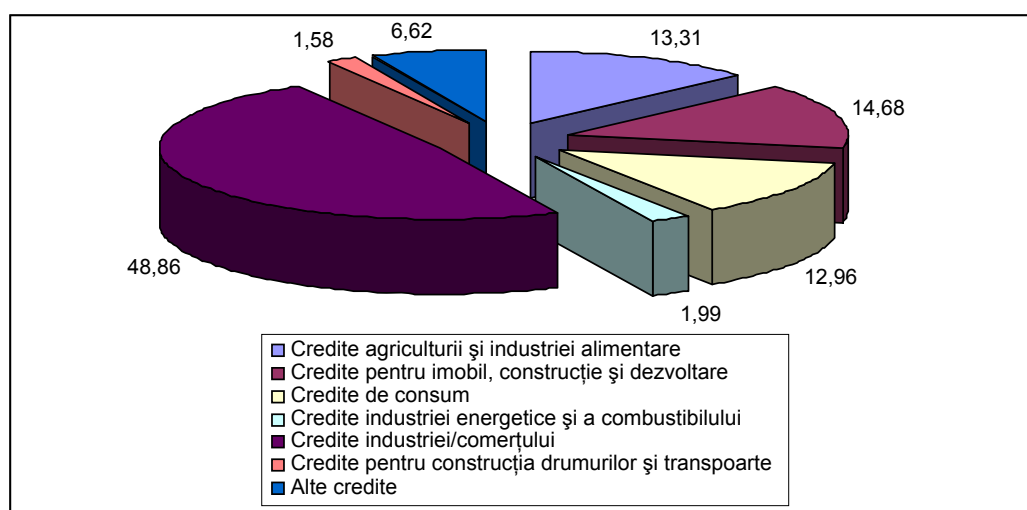

Fig.1. Structura soldului creditelor acordate pe ramuri.

Sursa: Elaborat de autor în baza Raportului anual al BNM www.bnm.md

Sistemul de evaluare a riscului agricol în Republica Moldova este bazat pe o examinare standardizată și completă a elementelor primare de risc, care se conțin în orice decizie de creditare agricolă, iar utilizarea acestui sistem va facilita o abordare consistentă a procesului de luare a deciziilor, generând decizii care minimizează riscul de creditare, maximizând totodată potențialul de profit al băncilor din Republica Moldova care sunt active în sectorul bancar. Acest sistem utilizează opt elemente cantitative de risc pentru analiză și acordă un punctaj de risc de la 1 până la 5, la fel și un element ponderat, care recunoaște importanța relativă a fiecărui component de risc în decizia generală agricolă. Cele opt elemente de risc fundamentale sunt următoarele:

- Fluxul de numerar
- Volatilitatea prețurilor la mărfurile agricole
- Indicele de îndatorare
- Lichiditatea
- Rentabilitatea
- Gradul de acoperire a împrumutului cu gaj
- Experiența de rambursare / durata relației cu banca
- Experiența de management / personalitatea

Primele șapte elemente ale sistemului de evaluare a riscului sunt în mare măsură componente obiective, bazate pe performanțele financiare trecute și estimate ale subiectului solicitant. Ultimul element al acestui sistem de evaluare a riscurilor este unul în mare măsură subiectiv, bazat pe evaluarea individuală de către ofițerul de credit a experienței de management și a trăsăturilor morale ale solicitantului de împrumut agricol. Utilizând un sistem de evaluare a riscului sistemic și bazat în special pe componentele de risc obiective și verificabile, riscul e minimizat în deciziile individuale de creditare, fiind totodată oferit un instrument de administrare eficientă a riscurilor pentru monitorizarea riscului colectiv al portofoliilor agricole.

Cele mai importante componente ale acestui sistem sunt secțiunile flux de numerar și volatilitatea prețurilor la mărfurile agricole, în această calitate ele având ponderea principală între cele opt secțiuni ale acestui sistem, componenta de acoperire cu flux de numerar reprezentând 30% din sistemul general de estimare. În sectorul agricol, capacitatea debitorului de a rambursa creditul se măsoară în principal cu ajutorul fluxului de numerar generat de desfășurarea activității de afaceri. A doua sursă care garantează rambursarea creditului este gajul disponibil, gajat de debitor. Pentru procesul de luare a deciziei de creditare, banca trebuie să analizeze, în primul rând, capacitatea prezentă sau de perspectivă a fermierului concret sau a corporației agricole, să genereze suficient flux de numerar din operațiunile desfășurate, pentru a fi în stare să efectueze toate plățile, inclusiv dobânda, în conformitate cu condițiile și termenii împrumutului. Cererea de împrumut agricol trebuie să solicite ca fiecare fermier sau corporație agricolă să ofere nu doar informații referitor la fluxul de numerar din trecut (pe trei ani, dacă sunt disponibile), dar, totodată, și fluxul de numerar planificat pentru sezonul curent de producție. Aceste prognoze ale fluxului de numerar trebuie să ia în considerație costurile de producție (costul semințelor, îngrășământului, combustibilului, nutrețului, precum și costurile de marketing), la fel și volumele anticipate ale producției (volumul recoltei pe hectar, produse de vacă mulgătoare etc.) și prețul estimat al mărfii produse. În caz dacă fermierii nu pot oferi informații despre fluxul trecut de numerar, dar oferă numai prognoza acestuia, informația va avea un punctaj mai scăzut decât cea referitoare la fluxurile trecute, deoarece valoarea fluxurilor de numerar trecute estimează mult mai exact performanțele viitoare decât prognozele efectuate.

A doua componentă importantă a sistemului de creditare agricolă este volatilitatea prețului la produsele agricole, a cărei pondere constituie 20% în sistemul general de evaluare. Unul dintre cele mai mari riscuri existente în împrumuturile agricole, în special în sectorul de grâne, fructe, legume și nuci, este impactul condițiilor climaterice asupra volumelor de producție și prețurile obținute în final pentru producția recoltată. Condițiile negative vor afecta recolta pe hectar și ar trebui să sporească prețul perceput, cel puțin pentru culturile vândute pe piața internă. Însă, partea de recoltă vândută peste hotarele Republicii Moldova poate produce dezavantaje agricultorilor autohtoni față de concurenții externi, care au fost expuși la alte condiții climaterice pe parcursul aceleiași perioade de timp. Totuși, componenta de volatilitate a prețurilor la produsele agricole măsoară variațiile prețurilor pe o perioadă de trei ani, recunoscând că oferirea de împrumuturi sectorului agricol de către orice bancă, din orice țară, presupune o relație de lungă durată cu acest sector și recunoaște, pe bună dreptate, că condițiile climaterice nefavorabile, care afectează negativ producția agricolă, nu durează veșnic și că afectează nu doar culturile din Moldova, ci și cele din țările competitori.

Secțiunile de atribuire a riscului în baza componentelor indicilor de îndatorare, lichiditate, rentabilitate au fost bazate pe analiza a 7 sectoare agricole de valoare înaltă din Republica Moldova în perioada 2000-2008. Fiecărei din aceste secțiuni îi este atribuit un punctaj ponderat al riscului de 10%.

Componenta de gaj a sistemului de evaluare a riscului se bazează pe raportul tuturor împrumuturilor existente (curente și propuse) împărțite la valoarea actualizată a gajului disponibil, oferit pentru garantarea împrumuturilor existente și propuse, acordate de bancă debitorului.

Diferite produse de finanțare pe termen lung a activității agricole prezintă avantaje, dar și dezavantaje. Acestea sunt:

• *Împrumuturile pe termen lung* sunt instrumentul cel mai utilizat, deoarece acestea pot finanța o gamă largă de investiții și oferă un grad înalt de flexibilitate în ceea ce privește modalitățile de rambursare. În plus, conceptul de creditare este mai cunoscut și mai ușor de înțeles de către finanțatori și agricultori decât conceptul de leasing sau de finanțare prin emisiune. Limitările principale sunt: un program de rambursare bazat pe ipotezele formulate în momentul oferirii împrumutului, dificultăți în adaptarea la schimbări și necesitatea garanțiilor materiale, în special în cazul creditelor pe durate mai lungi și al sumelor mai mari.

• *Contractul de leasing* oferă avantajul reducerii sau chiar eliminării necesității de garanții suplimentare, de asemenea, elimină problemele legate de crearea, perfecțiunea și punerea în aplicare a intereselor de securitate – finanțatorul este proprietarul bunurilor finanțate. Cu toate acestea, trebuie să se țină cont de anumite aspecte, în cazul finanțării prin leasing a clienților din zonele rurale. În primul rând, conceptul de leasing nu este adesea cunoscut agricultorilor și instituțiilor locale. În al doilea rând, din motivul că bunul finanțat este siguranța principală și sursa plăților de leasing, leasingul necesită un nivel mai înalt al supravegherii, rezultând în costuri de tranzacție ridicate. În cele din urmă, prevederile legale și reglementatorii pot restricționa utilizarea leasingului pentru anumite gospodării agricole, sau acestea pot fi afectate de dezavantajele fiscale.

• *Finanțarea capitalului de către acționarii existenți sau noi* evită plățile fixe și graficele de rambursare. Participarea acționarilor în calitate de finanțatori reduce problemele legate de asimetria informației, în timp ce agentul economic beneficiază de experiența propriilor manageri. Limitarea principală o reprezintă costurile ridicate de tranzacție pentru evaluare și monitorizare. Aceasta limitează aplicarea formei date de finanțare pentru investițiile de proporții mai mici. În acest context, finanțarea de către acționari ar putea fi utilizată pentru a valorifica potențialul companiilor agricole a căror formă de organizare este Societatea pe Acțiuni. Cu toate acestea, forma dată de finanțare necesită abilități specifice, care pot limita utilizarea acestuia.

Deși finanțarea pe termen lung este în general mai riscantă decât finanțarea pe termen scurt, având în vedere orizontul de timp mai lung, riscurile variază considerabil în funcție de destinația investițiilor, de categoria debitorului și de cadrul juridic, instituțional și de piață. Acești factori sunt specifici în dependență de situație: fezabilitatea finanțării pe termen lung și caracterul adecvat al diferitelor instrumente trebuie să fie evaluate corespunzător de la caz la caz. De exemplu, contractele de leasing sau împrumuturile pentru fermieri, angajate în scopul achiziționării de mașini agricole sau echipamente, nu sunt neapărat mai riscante decât creditele pe termen scurt, dacă echipamentul este utilizat pentru a asigura o activitate eficientă și generează un flux de numerar constant. Cu toate acestea, împrumuturile pe termen lung cu perioade de grație la fel de îndelungate (spre exemplu, pentru plantarea de pomi) prezintă riscuri ridicate. Finanțarea pe termen lung depinde, într-o măsură mai mare decât finanțarea pe termen scurt, de caracterul stabil al mediului, de disponibilitatea instrumentelor specifice de gestionare a riscurilor și de accesul la formele de finanțare adecvate. Mai mult ca atât, unele investiții pe termen lung, precum cele pentru procurarea sistemelor de irigare sau a instalațiilor de depozitare, reduc considerabil nivelul de expunere a operațiunilor agricole la anumite riscuri. Ele pot reduce profilul de risc al clientului, pot crește profitabilitatea afacerii și, astfel, duc la declanșarea cererii viitoare de împrumuturi, de exemplu, pentru capitalul lucrativ. Agricultorii individuali variază foarte mult în dependență de profilurile de risc ale acestora, în funcție de nivelul calificării și experienței lor, volumul și diversitatea surselor de venit, capacitatea lor de a oferi reduceri și garanții. Finanțarea extinderii activităților existente este, desigur, mai puțin riscantă decât finanțarea noilor activități. Majoritatea fermierilor nu posedă studii și nici experiență în domeniul activităților nou-planificate. Motiv din care creditarea acestora este mai anevoioasă. Băncile tind să ofere credite nu doar fermierilor cu experiență, dar îi clasifică și după apartenența regională, pentru a-i elimina pe cei ce activează în zone cu o climă relativ instabilă, precum și pe cei care au distanțe mari de parcurs până la consumatorul final. Experiența a demonstrat, cel puțin în economiile dezvoltate, că fermierii care nu doresc să investească timp și eforturi pentru a elabora un bun plan agricol vor fi, foarte probabil, la fel de puțin doritori de a rambursa împrumutul agricol la timp, dacă dificultățile financiare nu vor întârzia să apară.

Bibliografie:

1. European Union, Directorate Generale for Agriculture, Agriculture in the Economic Union Statistical and Economic Information, Bruxelles, 2002.
2. Neil Seitz, Mitch Ellison, Mitch Ellison. Capital Budgeting and Long-Term Financing Decisions, New Edition, 2003.
3. www.cnfa.md
4. www.microfinance.md
5. Rapoartele anuale ale BNM www.bnm.md

Prezentat la 29.03.2010